

Kolm päikest pakase vastu

Ain Kallis, ilmainimene, 11. jaanuar 2003 00:00

Viimasel ajal, nagu ikka siis, kui ilm muret hakkab tegema, esitatakse teadlastele hulgaliselt küsimusi. Vastan allpool kahele neist.

Kas sellised pakased on Eestis haruldased, küsib üks koolilaps.

Üldsegi mitte. Tarvitseb vaid vanemate inimeste poole pöörduda ning need ütlevad nagu ühest suust, et vanasti olid hanged suuremad, lumi valgem ja pakane palju paukuvam. Igal aastakümnel on koolilapsed saanud külmapühi, vahel nädala ühtejärke. Mäletan oma koolipõlvest niisugust lugu. Et kraadiklaasis kindel olla (-25 C oli see näit, kui võis puududa), hiilisime kodust koolimajja termomeetrit vaatama. Õpetajad püüdsid meid aga uksele kinni ja sundisid kuuma teed jooma, alles seejärel pääsesime tulema.

Viimastel aastatel on olnud suhteliselt soojad talved. Meenutame, et alles kaks aastat tagasi polnud poole detsembrini öökülmi, öitsesid kevadlilled, ööpäeva keskmine õhutemperatuur oli septembripäraselt 5,3 C! On olnud ka periood, mil terve koolipoiste põlvkond ei saanud suuski alla.

Tänavuse jaanuari esimene kümmepäevak tundubki seepärast kole karmina. Kena ilmataat, kes pea kogu aasta linlasi soosis, on järsku keeranud julmaks külmataadiks. Toad on jahedad, õues lumine ja libe, pakane näpistab, majades lõhkevad torud, pangaautomaatidest ei saa raha kätte, autod ei lähe käima, laevad ujuma jne. Nimekiri igasugustest talvistest õnnetustest tuleb pikk.

Millal see kole külm ükskord lõpeb, küsitakse. Kõik on suhteline. Kolm nädalat tagasi päriti sama, kuigi õues oli 15 miinuskraadi. Jakuutias valitseb praegu 55kraadine pakane, Indias külmuvad inimesed 7 plusskraadi juures.

Muidugi on niisugune jahedus ebameeldiv. Lohutav on aga mõelda, et on olnud palju külmemaid näärükuid kui tänavu. Kõige karmim oli jaanuaridest 1987. aasta oma, kui kuu esimesel dekaadil oli keskmine temperatuur Tartumaal -24,9 (tänavu -16,7), kogu kuu kohta leiti tookord keskmine olevat -17 kraadi. Tartu 137aastases vaatlusreas on sellest aastast terake soojemad olnud sõjatalve, 1942. aasta jaanuar ja lähema 1950. aasta esimene kuu. Ka Eesti kõige madalam õhutemperatuur on mõõdetud just jaanuaris: 17. kuupäeval 1940. aastal Jõgeval -43,5 C.

Muide, tänavuse talve külmarekordit on lihtne meeles pidada: -35,6 on just samad numbrid kui Eesti absoluutselt kõrgeimal temperatuuril (mõõdetud 1992. aasta augustist), märk on muidugi teine.

Eesti kliima eripära näitab aga see, et üks aasta pärast rekordilist külma saabus rekordiliselt soe jaanuar. 1989. aasta esimese kuu keskmiseks arvutati Tõraveres 0,6 soojapügalat! Algas uus soojade talvede rida.

Kolmekuningapäeval oli taevas korruga kolm päikest! Mida see tähendab?

See tähendab seda, et päike paistab ning õhus on palju jääkristalle. Säärast optilist nähtust kutsutakse meil valepäikesteks, inglise keeles on tal põnevam nimi – sun dogs – päikese koerad.

Madala päikese kiired murduvad õhus leiduvatel kuuetaahulistel jääkristallidel ning 22 kraadi kaugusel

päikese kettast tekib vikerkaare taoline kaar, millel on kahel pool heledad, päikesega sarnanevad laigud.

On aga jääkristallid pliatsitaolised ja need «pliiatsid» on orienteeritud horisontaalseina, tekivad päikese kohale heledad sambad.

Kui õhus on palju jäänõelakesi (-kristalle) või taevas on kaetud kõrgete õhukeste pilvedega, siis tekib sageli Päikese või Kuu ümber rõngas – halo. See rõngas on tavaliselt 22 kraadi kaugusel päikesest või kuust. Mõnikord esineb ka suur rõngas, mis asub valgusallikast 46 kraadi kaugusel.

Et viie kilomeetri kõrgusel on vesi vaid jääkristallide kujul, võib kolme päikest vahel näha ka muul aastaajal. Nii et see nähtus polnud kuidagi seotud kolmekuningapäevaga.

1551. aastal piiras Karl V sõjavägi Magdeburgi linna. Ühel päeval ilmus taevasse korraga kolm eredat päikest. Midagi polnud teha: piirajad pidid lahkuma, sest, nagu väejuht keisrile ette kandis: «Ei saa alistada linna, mille kohal särab tervelt kolm päikest!»